

גיל הפרה האדומה הכשרה להכנת מי חטאת

- א. מחלוקת רבי אליעזר וחכמים מאיזה גיל הפרה האדומה כשרה
- ב. מחלוקת רבי אליעזר וחכמים היא בפירוש המילה 'בקר'
- ג. יסוד מחלוקת רבי יוסי הגלילי וחכמים במשנה ב'
- ד. רבי יוסי הגלילי וחכמים במשנה ב': פרה אדומה כשרה בגיל שנתיים
- ה. דעת רבי יהושע ובן עזאי
- ו. סיכום מחלוקת התנאים
- ז. רוב הראשונים – פרה בת שנתיים כשרה לשריפתה
- ח. דין פסיקת הלכה כרבי אליעזר בסדר טהרות
- ט. 'השתנו הטבעים' – כל הפרות יולדות היום בשנתן השנייה
- י. סיכום

כפי שהתפרסם באמצעי התקשורת, בסוף שנת תשפ"ב הובאו ארצה חמש פרות אדומות תמימות. גיל הפרות בעת שהגיעו לארץ נע סביב שישה חודשים. התפיסה ההלכתית של בעלי הפרות באותה עת הייתה, שכדי שיהיה אפשר לשרוף את הפרות ולהכין מאפרן מי חטאת צריך לחכות שהפרות יגיעו לשנתן השלישית, זאת מאחר שבמשנה בפרה (א, א) נחלקו חכמים ורבי אליעזר באיזו שנה הפרה כשרה: רבי אליעזר סובר שרק בשנתה הראשונה הבהמה נקראת עגלה, וכבר בשנה השנייה לחייה היא נהיית בוגרת, ונקראת פרה וכשרה לשריפה. ואילו חכמים חולקים וסוברים, שהזמן בו הבהמה נהיית פרה הוא רק בשנתה השלישית, ועד אז הרי היא עגלה.¹ הרמב"ם פסק כדעת חכמים (שם): "מצות פרה אדומה שתהיה בת שלש שנים או בת ארבע", ולכן לבעלי הפרה היה ברור שהם צריכים להמתין עד שהפרות יגיעו לגיל שלוש, כדי שיהיה אפשר להכין מהן אפר, ולאחר מכן מי חטאת.

דא עקא, שבסביבות אמצע השנה השנייה החלו לצמוח לפרות שערות לבנות בזנב, באופן שמעורר שאלה באשר לכשרותן.²

1. מחלוקת תנאים נוספת (בין רבי מאיר לרבי אלעזר בראש השנה י, א) קיימת באשר להגדרת משך הזמן שצריך לעבור בתוך השנה (שנייה או שלישית לפי הדעות החולקות) כדי ששנה זו תיחשב כשנה שלימה לעניין ספירת השנים. לדעת רבי מאיר מספיק יום אחד ואילו רבי אלעזר מצריך שלושים יום. בהכרעת מחלוקת זו לא נעסוק במאמר זה.
2. לדעת הרמב"ם אסור לתלוש שערות לבנות שצמחו בפרה, והראב"ד חולק עליו ומתיר תלישת שערות, ולענ"ד יש לפסוק בנושא זה כראב"ד. נושא זה הינו מורכב מבחינה הלכתית ואין כאן, במאמר זה, המקום לדון בו.

מאמר זה בא לברר, שפרה אדומה כשרה כבר בשנתה השנייה, לאחר 13 חודש, ואין צורך לחכות לשנה השלישית. זאת, משום שעיון בכלל המקורות התנאיים שדנים בנושא: בתורת כהנים, הספרי, התוספתא, ומשניות נוספות, מעלה שרבי אליעזר אינו התנא היחיד שמכשיר פרה אדומה בשנתה השנייה, ויש תנאים נוספים שסוברים כמותו, כשגם רבי יוסי הגלילי, וה'חכמים' במשנה ב', סוברים שכבר בשנה השנייה לחיי הבהמה היא יוצאת מגדר עגלה ונהיית פרה.

יתרה מזאת: אמנם הסמ"ג (עשין סימן עח), המאירי (סוטה מו ע"א) והחינוך³ (מצוה שצז) סוברים כרמב"ם, שפרה אדומה כשרה למצוותה רק בשנה השלישית, אך מעיון בכתבי ראשונים, המבארים סוגיות גמרא במקומות אחרים (חולין יא ע"א; סוטה מו ע"א), וכפי שיבואר במאמר, מתברר, שרוב הראשונים (רש"י, תוספות, רמב"ן, רשב"א והרא"ש) חולקים עליהם, וסוברים כדעת רבי אליעזר וסיעתו, ומכשירים פרה אדומה כבר בשנתה השנייה. כך, שבסיכומו של דבר מחלוקת התנאים בנושא זה שקולה, ואילו רוב הראשונים מצדדים כדעת רבי אליעזר, וכך לענ"ד יש לפסוק הלכה למעשה.

לביורור הלכתי זה מצטרפת העובדה שכיום, כבר בתחילת שנתה השנייה של הפרה היא יכולה להתעבר, וללדת בתוך השנה השנייה,⁴ כך שפיסית היא כבר אינה עגלה בשנה השנייה אלא פרה בוגרת ש'פרה ורבה'. גם עניין מציאותי זה והשלכותיו על דעת חכמים ידונו במאמר.

לאור דברים אלו נראה לענ"ד שניתן ואף חובה לשרוף את הפרה כבר בשנתה השנייה, לאחר 13 חודש, בטרם יצמחו לה שערות לבנות, וכדברי המשנה (פרה א, א): "כשרה הזקנה אלא שאין ממתנין לה שמא תשחיר שלא תפסל".

א. מחלוקת רבי אליעזר וחכמים מאיזה גיל הפרה האדומה כשרה

ביחס לגיל המינימלי שבו ניתן לשרוף את הפרה האדומה, אומרת המשנה (פרה א, א):

רבי אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתיים, וחכמים אומרים עגלה בת שתיים ופרה בת שלש או בת ארבע...

להכנת מי חטאת יש צורך בפרה ולא בעגלה, ככתוב בתורה (במדבר יט, ב): "דִּבְרֵי אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדָמָה", פרה ולא עגלה. רבי אליעזר סובר שגיל הפרה הוא שנתיים,

3. ספר החינוך אינו נחשב כספר פסיקת הלכה במלוא מובן המילה, ולפיכך משקלו ההלכתי נמוך יותר משאר הפוסקים.

4. כך נאמר לי על ידי מספר מגדלי פרות, ושכך הוא אצל כל זני הפרות בעולם ללא יוצא מן הכלל.

ואילו לדעת חכמים הפרה צריכה להיות בשנתה השלישית. יש לברר, מנין למדו התנאים את דבריהם, ומהו יסוד מחלוקתם.

הרמב"ם כותב בפירושו למשנה (שם):

לפי שאמר ה' בעגלה ערופה עגלה, אמר ר' אליעזר שהיא בת שנה כפי הכלל המוסכם לדברי הכל שכל מקום שאמר יתעלה עגל הוא בן שנה. וחכמים אומרים הואיל ואמר 'עגלת בקר' הרי יחס אותה אל הבקר לפיכך תהיה בת שנתיים

נמצא, שהרמב"ם סובר שגם רבי אליעזר וגם חכמים לומדים את דין העגלה וממילא הפרה האדומה מדין עגלה ערופה, אלא שלרבי אליעזר יש פסוק מפורש שעגל הוא בן שנה ('ש'אמר יתעלה'), וממילא כך הוא גם בעגלה ערופה, ואז הפרה האדומה היא בת שנתיים. ואילו חכמים מחלקים בין עגל המפורש בתורה, לעגלה, לאחר שבעגלה ערופה נאמר 'עגלת בקר' ולא סתם עגלה, מה שלדעתם מתפרש כעגלה בת שנתיים, וממילא הפרה האדומה היא בת שלוש.

אלא, שדברי הרמב"ם סתומים, שכן הוא לא פירש מהו הפסוק המפורש ממנו למד רבי אליעזר שעגל וממילא עגלה הם בני שנה, וכן לא מבואר בדבריו כיצד ייחוס המילה 'עגלה' ל'בקר' בדין עגלה ערופה – "עגלת בקר" – מלמד לדעת חכמים שהעגלה היא בת שנתיים, והדברים צריכים ביאור.

ב. מחלוקת רבי אליעזר וחכמים היא בפירוש המילה 'בקר'

מקורו של רבי אליעזר מפורש בפרשת שמיני, בקורבנות חנוכת המשכן, שם נאמר (ויקרא ט, ג): "וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּדְבֹר לְאֹמֹר קָחוּ שְׁעִיר עִזִּים לְחֹטָאת וְעֵגֶל וְכֶבֶשׂ בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם לְעֹלָה". מכאן סובר הרמב"ם, שרבי אליעזר למד שגיל העגל הוא שנה, וגם גיל עגלה ערופה שנה, ופרה אדומה בת שנתיים.

באשר לעגלה ערופה, כתוב (דברים כא, ג): "וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֵבָה אֶל הַחֶלֶל וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא עֵגֶלֶת בְּקָר אֲשֶׁר לֹא עֶבֶד בָּהּ..." ומכאן למדו חכמים לדברי הרמב"ם את שיטתם, שצריכה ביאור, וכדלהלן.

ואכן, דברי הרמב"ם והסברו מובאים עוד ב'ספרי' (ספרי דברים פרשת שופטים פיסקא רו):

עגלת בקר, רבי אליעזר אומר עגלה בת שנתיים ופרה בת שתיים. וחכמים אומרים עגלה בת שתיים ופרה בת שלש וכת ארבע. דבר אחר עגלת בקר שיהא בה שני

דרכים (דרכים = שנים) הא כיצד בת שנים. עגלת בקר. דבר אחר רחיצה בזקנים וכפרה בכהנים.⁵

אלא שדברי הספרי תמוהים, שכן, מנין לחכמים שהמילה 'בקר' מלמדת בהכרח שהמדובר הוא על בהמה בגיל שנתיים? הרי הפירוש הפשוט בכל התורה כולה למילה 'בקר' הוא שמילה זו מציינת סוג של בהמה, ולא גיל. המילה 'בקר' מייצגת בתורה את כל הגילאים והמינים (זכרונקבה), מה שכולל: עגל ועגלה, פר ופרה. וכשהתורה רוצה לציין בצורה מדויקת על איזו בהמה בדיוק היא מדברת היא תמיד מפרטת ולא אומרת סתם את המילה 'בקר' שהינו מושג כללי, וכגון:

על אברהם אבינו כתוב (בראשית יח, ז): "וְאֵל הַבָּקָר רָץ אֲבִרְהָם וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר...". כלומר, אם היה כתוב שאברהם רק רץ אל הבקר, ולקח ממנו, לא היינו יודעים איזו בהמת בקר הוא לקח, האם זה עגל או עגלה, פר או פרה. לפיכך, הוסיפה התורה ופירטה שהמדובר הוא על בן בקר, דהיינו עגל צעיר, רך וטוב. וכן המושג 'פר בן בקר' או 'עגל בן בקר' – המילה בקר הינה כללית, והמילים פר או עגל הינן הפירוט שמלמד לאיזו בהמת בקר התכוונה התורה, ומה גילה. אם כן, לכאורה, לא מובן כיצד הסיקו חכמים שייחוס המילה עגלה לבקר ('עגלת בקר') מלמדת שלעגלה יש דין שונה מהעגל שגילו מפורש בתורה, ושייחוס זה מלמד שגיל העגלה הוא שנתיים!

הסבר לשיטת חכמים מצאנו בפירוש המלבי"ם על התורה (דברים כא, ג):

עגלת בקר – ... ובארתי שלדעת חכמים כל מקום שנאמר עגל בן בקר אינו מצייין המין ואין פירושו עגל ממין הבקר כי שם עגל או פר מיוחד רק במין הבקר ולא נמצא במינים אחרים, רק פירש עגל שהוא בקר כי בקר מצייין הגדלות רוצה לומר עגל שהוא גדול כבקר היינו בן שתי שנים, שהוא עגל וגם בקר עיין שם בארך,

5. הלימוד של 'רחיצה בזקנים וכפרה בכהנים' שמיוחס למילים 'עגלת בקר', אומר שכפילות המילים 'עגלת בקר' מלמדת אותנו שיש כפילות בפרשיה. כל הפסוקים שנאמר בהם 'עגלה' מפורטים בהם מעשי הזקנים, וכל הפסוקים שלא נאמר בהם מפורטים בהם מעשי הכהנים: "והיה העיר הקרבה אל החלל ולקחו זקני העיר הוא עגלת בקר אשר לא עבד בה אשר לא משכה בעל. והורדו זקני העיר הוא את העגלה אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע וערפו שם את העגלה בנחל. ונגשו הכהנים בני לוי כי בס בחר ה' אלהיך לשרתו ולברך בשם ה' ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע. וכל זקני העיר הוא הקרבים אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל. וענו ואמרו ידינו לא שפכה [שפכו] את הדם הזה ועיינו לא ראו. כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל ונכפר להם הדם. ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני ה'" החידוש הוא ש'כפר לעמך ישראל...' נאמר על ידי הכהנים ולא על ידי הזקנים, שבפסוק הקודם אומרים 'ידינו לא שפכו את הדם הזה', ואין שום מילת קישור בין הפסוקים האלו. לולא הלימוד, היינו חושבים שהזקנים הם אלו שמבקשים כפרה.

וזה עצמו דברי הספרי הלז שנשמטו ממני אז, וזה שאמר שיהא בה שני דרכים, ואמר שכן ממה שכתוב ונגשו הכהנים וכל זקני העיר ירחצו יש בו שני דרכים רחיצה בזקנים וכפרה בכהנים

מסביר המלבי"ם, שאמנם המילה בקר בדרך כלל לא מפרטת אלא את סוג הבהמה, אבל כאן היא מיותרת, כי המילה עגלה מלמדת אותנו לבדה שמדובר בבקר. לכן, למדו חכמים מהמילה בקר שצריך לקחת עגלה שמתקרבת לבגרות (ואז משמעות המילה בקר בפסוק היא פרה בוגרת), ויוצא שיש שלב ביניים בהתפתחות הפרה שהוא 'עגלת בקר', והוא גיל שנתיים. ומוסיף המלבי"ם, שזו כוונת הספרי בכותבו: "דבר אחר עגלת בקר שיהא בה שני דרכים הא כיצד? בת שתיים", ללמדנו, שכמו שלפסוק "ונגשו הכהנים וכל זקני העיר ירחצו" יש שתי דרכים – רחיצה בזקנים וכפרה בכהנים, כך גם יש שתי דרכים – שנים, לעגלה.

אם כן, לדעת חכמים, כשכתוב סתם עגל, כמו בפסוק בפרשת שמיני "עגל וכבש בן שנה" הרי שגילו שנה, כמפורש בתורה. אך היכן שהמילה בקר מופיעה באופן שנראה מיותר, הרי שגילם הוא שנתיים, כגון בפסוקים שנאמר בהם 'עגל בן בקר' או 'עגלת בקר'. ממילא, גיל פרה אדומה בוגרת הוא שלוש שנים.

יש לברר, כיצד יתרץ רבי אליעזר את ייתור המילה 'בקר', שלכאורה אינה נצרכת, כאמור לעיל?

בספר 'שלל דוד'⁶ (דברים כא, ג) מתרץ ומסביר שה'דבר אחר' השני שבספרי: "דבר אחר רחיצה בזקנים וכפרה בכהנים" הינו דווקא הסברו של רבי אליעזר למושג 'עגלת בקר', שבא ללמד כדברי רבינו בחיי (שם), שיש שתי דרכים אפשריות לאחר הבאת העגלה לנחל: אם ישראל שבאותו הדור זכאים, אז העגלה תלך עד לביתו של הרוצח, וכך תתגלה זהותו. אם חלילה לא היו זכאים, העגלה תישאר במקומה, ויערפו את צווארה. שתי הדרכים האלו נלמדות מייתור המילה 'בקר', כך ששתי המילים: עגלה ובקר, מלמדות שיש בעניינה של עגלה זו שתי דרכים, כאמור לעיל, ולא באו לברר את עניין הגיל שמפורש בפרשת שמיני כאמור לעיל.

לענייננו – רבי אליעזר טוען שהמילה בקר עדיין מתייחסת באופן כללי לסוג הבהמה, גם כשהיא מופיעה יחד עם מילים שמלמדות אותנו כבר שמדובר בבקר, וגיל העגל נשאר שנה. המילה 'בקר' המיותרת בפרשיית עגלה ערופה באה ללמד מושגים פרטיים בדין זה, כמו שראינו.

6. רבי יוסף דוד זינצהיים זצ"ל. היה רבה של שטרסבורג. מונה ע"י נפוליאון לעמוד בראש ה'סנהדרין' שהוקמה בצרפת.

ג. יסוד מחלוקת רבי יוסי הגלילי וחכמים במשנה ב'

במשנה השנייה במסכת פרה (א, ב) נאמר:

רבי יוסי הגלילי אומר פרים בני שתים שנאמר (במדבר ח) 'ופר שני בן בקר תקח לחטאת', וחכמים אומרים אף בני שלש. רבי מאיר אומר אף בני ארבע ובני חמש כשרים אלא שאין מביאים זקנים מפני הכבוד.

לימודו של רבי יוסי הגלילי מבוסס על הפסוק במדבר (ח, ח): "וְלָקְחוּ פֶּרֶן בֶּן־בָּקָר וּמִנְחָתוֹ סֹלֶת בְּלוּלָה בְשֶׁמֶן וּפֶרֶן שְׁנֵי בֶן־בָּקָר תִּקַּח לְחֻטָּאת". התוספתא (פרק א, א-ב) מסבירה כיצד לומד רבי יוסי הגלילי דין זה: המילה 'שני' ('פר שני בן בקר') מיותרת, ולא ייתכן שבאה ללמד שהמדובר הוא על הפר השני במספר שלוקחים, שכן בהמשך נאמר (במדבר ח, יב): "וַעֲשֵׂה אֶת הָאֶחָד חֻטָּאת וְאֶת הָאֶחָד עֹלָה", מה שכבר מלמד שיש שני פרים. לפיכך, סובר רבי יוסי הגלילי, שהמילה 'שני' באה ללמד דבר אחר – את גיל הפר, שהוא שנתיים.

מהמשך המשנה – "וחכמים אומרים אף בני שלוש", משמע שהם מסכימים לדברי רבי יוסי הגלילי, ומגמתם היא להתיר גם את גיל 3 להקרבה. רבי מאיר מוסיף יותר מכך, שהפר כשר גם בשנתו הרביעית או החמישית, אך אין להביא פר זקן מפני הכבוד.

הר"ש (שם ד"ה ר"מ אומר) ותוספות (ראש השנה י ע"א ד"ה עגל סתם) מתקשים בהבנת דברי רבי מאיר, שכן, בניגוד לאמור במשנתנו, שרבי מאיר מכשיר אף פר בגיל שנתיים, כדעת רבי יוסי הגלילי וחכמים, הרי בתורת כהנים, רבי מאיר מוסיף אף ארבע וחמש על דברי חכמים שאומרים שם שהפר כשר רק בהיותו בן שלוש, ומשמע מהתורת כהנים שרבי מאיר סובר שפר כשר רק בשנתו השלישית – הכיצד?

וביתר ביאור: על קורבנו של כוהן משיח שחטא אומרת התורה (ויקרא ד, ג): "אִם הִכְהֵן הַמְּשִׁיחַ יִחַטָּא לְאַשְׁמַת הָעָם וְהִקְרִיב עַל חֻטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא פֶּרֶן בֶּן־בָּקָר תָּמִים לַה' לְחֻטָּאת". בתורת כהנים מובאת דרשת חכמים המבארת את המושג 'פר בן בקר', וזה לשונם (ספרא ויקרא – דבורא דחובה פרשה ב תחילת פרק ג):

פר, יכול זקן? תלמוד לומר בן. אי בן, יכול קטן? ת"ל פר. הא כיצד? בן שלש כדברי חכמים, ר' מאיר אומר אף בני ארבע ובני חמש כשרין, אלא שאין מביאין זקנים מפני הכבוד.

ומסביר החפץ חיים בפירושו לספרא (שם), שאם היה כתוב רק פר, היינו מפרשים שניתן לקחת גם פר זקן, בן שבע שנים, ככתוב (שופטים ו, כה): "וּפֶרֶן הַשְּׁנַיִ שְׁבַע שָׁנִים", ואם היה כתוב רק 'בן בקר' היינו מפרשים שמדובר בקטן שגילו שנתיים, באה התורה וכתבה 'פר בן בקר' ללמדנו שגיל הפר צריך להיות סמוך לגיל ה'בן בקר', כך שהפר אינו זקן, והוא בן שלוש.

ממה שראינו, יוצאת בפשטות סתירה בדברי רבי מאיר. כיצד נסביר אותה?

מתרצים הר"ש ותוס', שרבי מאיר במשנה ב לא מתייחס לדברי רבי יוסי הגלילי, אלא לדברי חכמים בלבד, וממילא לשיטתו הגיל בו מתחיל הפר להיות כשר זהו גיל שלוש כאמור בתורת כהנים.

אלא, שהם מוסיפים ואומרים שהחכמים במשנה, שגם לגביהם יש להקשות את אותה קושיה (איך במשנה א אמרו גיל שלוש ובמשנה ב מגיל שנתיים), הם לא אותם חכמים ("וחכמים ורבנן דהכא לאו רבנן דהתם").

כלומר, אי אפשר להתכחש לעובדה שבמשנה כתוב "חכמים אומרים אף בני שלוש", ועל כן מוכרחים לומר לדעת הר"ש והתוס' שאלו חכמים אחרים מאשר אלו שבתורת כהנים שפוסלים פר בן שנתיים, ולדעת החכמים שבמשנתנו זו, משנה ב', פר כשר גם בגיל שנתיים.

הרא"ש (בפירוש המשנה ד"ה רבי מאיר) מעלה גם הוא את האפשרות שהחכמים במשנה ב' אינם החכמים שבתורת כהנים, אם כי לבסוף הוא מתרץ את הסתירה בין המשנה לתורת כהנים באופן אחר. התוס' יו"ט על המשנה כותב שגם המהר"ם מרוטנבורג גורס אף.

הרמב"ם בפירושו למשנה⁷ גורס את המילה 'אף', והדבר בא לידי ביטוי בהלכות מעשה הקורבנות שם פסק (א, יד): "כל מקום שנאמר בתורה כבש או כבשה או כבשים הרי אלו בני שנה... וכל מקום שנאמר בו עגל הרי זה בן שנה, פר בן שתים, שעיר עזים..."

נמצא, אפוא, שרבי יוסי הגלילי וחכמים⁸ חולקים על דרשת התורת כהנים, ולדעתם כל מקום בתורה שבו נאמר שצריך להביא פרים, הרי שגילם שנתיים, גם אם הכתוב אומר 'פר בן בקר'.

7. לפי גרסת הרב קאפח.

8. הערת עורך (א.ק.): קשה לומר באופן חד משמעי שצריך לגרוס בדברי חכמים 'אף' ולהעמיד אותם כשיטת רבי יוסי הגלילי. אמנם תוספות אכן גורסים 'אף', אך נראה שרוב פרשני המשנה לא גורסים (כגון תוספות יו"ט, תוספות ראשון לציון, שושנים לדוד, ומלאכת שלמה). הרב יהושוע הביא את הרא"ש שמציע לגרוס 'אף' ומביא שאכן חזר בו מדבריו, ונכון להדגיש שמסקנת הרא"ש היא שלא לגרוס. הסברו של הרב בשיטת הר"ש לא מוכרח. הר"ש אכן מציע להסביר שחכמים של משנה ב אינם חכמים של משנה א, אך בסוף פירושו אומר "אי לא הוה גרסינן הכא אף במילתייהו דרבנן הוה ניחא טפ"י, וצריך להתלבט אם הוא אכן מכריע שלא לגרוס. אמנם נראה מובן יותר בדבריו שהוא כן גורס, אך שושנים לדוד ומלאכת שלמה מסבירים שלמסקנה, ר"ש לא גורס 'אף'. אציין שבכתב יד קאופמן, ובכתב יד מינכן, לא מופיעה המילה 'אף'.

אלא, שבתוספתא מובא שרבי יוסי (בן חלפתא) ורבי שמעון חולקים על הלימוד של רבי יוסי הגלילי, ולדעתם מהמילה 'שני' יש ללמוד דינים אחרים, ולא שגיל הפר הוא שנתיים. וזה לשון התוספתא (פרה) (צוקרמאנדל) א, ב-ג):

רבי יוסי אומר מה תלמוד לומר ופר שני בן בקר תקח לחטאת אם ללמד שהם שנים הרי כבר נאמר ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה יכול תקדים עולה לחטאת בכל מעשה תלמוד לומר ופר שני בן בקר תקח לחטאת או פר שני בן בקר תקח לחטאת יכל תקדים עולה לחטאת בכל מעשה תלמוד לומר ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה לה' הא כיצד דם חטאת קודם את דם העולה מפני שהוא מרצה איברי עולה קודמין את אימורי חטאת מפני שהן כליל לאישים.

ר' שמעון אומר מה תלמוד לומר ופר שני בן בקר תקח לחטאת אם ללמד שהם שניים הרי כבר נאמר את האחד חטאת ואת האחד עולה לה' אם כן למה נאמר ופר שני בן בקר תקח לחטאת יכול נאכלה חטאת הלוויים תלמוד לומר שני שני לעולה מה עולה לא נאכלה אף חטאת לא נאכלה

הרי שרבי יוסי לומד מייתור המילה 'שני' שדם חטאת קודם לדם עולה, ורבי שמעון לומד שכמו שהעולה לא נאכלת אף החטאת לא נאכלת, ולא כרבי יוסי הגלילי שלמד מהמילה 'שני' שגיל הפר שנתיים. ויש לשאול, מה סוברים רבי יוסי ורבי שמעון באשר לגיל הפר או הפרה? האם גם בזה הם חולקים על רבי יוסי הגלילי?

את דעתו של רבי יוסי איננו יכולים לדעת, שכן אין לנו מקור שמבהיר את דעתו בנושא זה, אך את דעתו של רבי שמעון אנו כן יכולים לדעת, מהמשך דבריו בתוספתא (פרה) (צוקרמאנדל) א, ה), שם נאמר:

רבי שמעון אומר כל מקום שנאמר בתורה עגל סתם - בן שנה "ועגל וכבש בני שנה", בן בקר - בן שתי שנים שנאמר 'קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעולה תמימים' תמימים לשנים ותמימים מכל מום.

רבי שמעון מסכים עם חכמים, וסובר שמשמעות המונח 'בן בקר' היא פר בן שנתיים, מתוך תפיסה שמשמעות המילה בקר היא בהמה בוגרת, ומשמעות המילה בן היא בהמה צעירה. ממילא, ניתן להבין שכך ילמד גם את הביטוי 'עגלת בקר' הנאמר בעגלה ערופה, וממילא פרה אדומה כשרה רק בגיל שלוש.

ד. רבי יוסי הגלילי וחכמים במשנה ב': פרה אדומה כשרה בגיל שנתיים

נשאלת השאלה: מדוע רבי יוסי הגלילי וחכמים במשנה ב', לומדים מייתור המילה 'שני' דווקא את גיל הפר, הרי לימוד זה אינו מוכרח, ויש אפשרויות לימוד נוספות, כאמור בדברי רבי יוסי ורבי שמעון בתוספתא?

ונראה לומר, שרבי יוסי הגלילי וחכמים במשנה ב' חולקים לגמרי על כל הנחת היסוד של התורת כהנים, שהמילים 'בן בקר' מלמדות על גיל הבהמה, והם סוברים שביטוי זה מציין אך ורק את מין הבהמה ולא קשור כלל לגילה. במציאות כזו, כשהמילים 'בן בקר' אינן מלמדות על גיל מובן מדוע יש ללמוד את הגיל מהמילה 'שני', שכן לולא יעשו זאת מהיכן ידעו רבי יוסי הגלילי וחכמים את גיל הבהמה?

נמצא לאור זאת, שגם המושג 'עגלת בקר' אינו מתפרש על ידם כשיטת חכמים בספרי, שכן המילה 'בקר' מציינת סוג, מין ולא גיל מבוגר, ואין סיבה לומר שלדעתם יש לחלק בין הפסוק המפורש שמלמד שגיל העגל הוא שנה, ולומר שעגלה היא בת שנתיים בגלל המילים 'עגלת בקר'.

כך שבסיכומו של דבר, רבי יוסי הגלילי וחכמים במשנה ב' מסכימים עם רבי אליעזר וסוברים שעגל ועגלה הם בני שנה, וממילא פרה אדומה בת שנתיים.

ואכן, מצאתי שכך כותב הראב"ד מפורשות בביאורו לתורת כהנים (שם פסקא ו, באמצע ד"ה פר בן בקר) וזו לשונו:

ר' אליעזר סבר לה כר' יוסי הגלילי דקאמר הכא פר בן בקר - בן שתי שנים, הלכך עגל בן שנה, ואע"פ שנאמר בו 'בן בקר'. ופר סתם ילפינן לה מפר בן בקר, ומשום הכי לר' אליעזר עגלה בת שנתה ופרה בת שתי שנים

אם כן, דעת הראב"ד היא, שרבי אליעזר ורבי יוסי הגלילי סוברים אותו דבר, ואין משמעות לעניין הגיל מהמילים 'בן בקר', ופר וממילא פרה - תמיד גילם הוא שנתיים.

ה. דעת רבי יהושע ובן עזאי

בהמשך משנה א' נאמר:

א"ר יהושע לא שמעתי אלא שלשית אמרו לו מה הלשון שלשית אמר להם כך שמעתי סתם אמר בן עזאי אני אפרש אם אומר אתה שלשית לאחרות במנין וכשאתה אומר שלשית בת שלש שנים כיוצא בו אמרו כרם רבעי אמרו לו מה הלשון רבעי אמר להם כך שמעתי סתם אמר בן עזאי אני אפרש אם אומר אתה רביעי לאחרים במנין וכשאתה אומר רבעי בן ד' שנים

מדברי רבי יהושע עולה בבירור שהוא סובר שפרה אדומה כשרה בשנתה השלישית, והוא לא יודע להסביר מדוע השמועה ששמע אומרת לשון 'שלשית' ולא שלישית. בן עזאי מסביר מדוע השמועה היא דווקא המילה שלשית, ולא שלישית, אך אי אפשר להוכיח שגם הוא מסכים לרבי יהושע, שכן הוא בסך הכל מסביר את הלשון המיוחדת בה נקט על ידי דוגמאות שונות.

ו. סיכום מחלוקת התנאים

חכמים במשנה א, רבי יהושע ורבי שמעון סוברים שהפרה האדומה כשרה רק בשנתה השלישית. את זה הם לומדים מהמילים "פר בן בקר", "עגל בן בקר" ו"עגלת בקר", כשהמילה 'בקר' מציינת גיל ולא סוג.

לעומתם, רבי אליעזר, רבי יוסי הגלילי, וחכמים במשנה ב' סוברים שפרה אדומה כשרה כבר בשנתה השנייה, וזה נלמד מפסוק מפורש "ועגל וכבש בני שנה", וכך הוא גם גיל העגלה בדין עגלה ערופה, כשהמילה 'בקר' מלמדת על סוג, מין, ולא גיל.

נמצא, אפוא, שמחלוקת התנאים בנושא גיל הפרה אדומה הינה מחלוקת שקולה, ולא ניתן לומר שבמחלוקת רבי אליעזר וחכמים במשנה א' יש לומר "יחיד ורבים הלכה כרבים".

ז. רוב הראשונים – פרה בת שנתיים כשרה לשריפתה

כאמור לעיל, בפתיחת המאמר, הרמב"ם פסק בהלכות פרה אדומה שגיל הפרה האדומה הוא שלוש, כדעת חכמים במשנה א', אך ראשונים אחרים חולקים עליו, ופוסקים כסיעת התנאים שלדעתה גיל פרה הוא שנתיים.

נאמר בגמרא (סוטה מו ע"א):

א"ר יוחנן בן שאול: מפני מה אמרה תורה הביא עגלה בנחל? אמר הקדוש ברוך הוא: יבא דבר שלא עשה פירות ויערף במקום שאין עושה פירות, ויכפר על מי שלא הניחו לעשות פירות. מאי פירות? אילימא פריה ורביה, אלא מעתה, אזקן ואסריס ה"נ דלא ערפינן! אלא מצות

ופירש רש"י (שם) בביאור ההוה אמינה של הגמרא, שהפירות אלו ולדות: "שאינו עושה פירות – עגלה בת שנתיים לא ילדה". בספר באר שבע (שם) דן בדברי רש"י, והוא כותב שרש"י בא למעט ולומר שדווקא עגלה בת שנה אינה יולדת אך בת שנתיים כן יולדת, וזה כדעת רבי אליעזר ולא כדעת חכמים, וכפי שפירש רש"י בתחילת סוגיית הגמרא שם בד"ה עגלה, וזו לשונו: "עגלה – בת שנתיים היא ואם עברה שנתיים פסולה דכל מקום שנאמר בתורה עגל סתם בן שנה הוא דיליף מועגל וכבש בן שנה". מכך שרש"י כותב שעגלה ערופה פסולה בגיל שנתיים, מוכח שבגיל שנתיים היא כבר פרה ולא עגלה. נמצא, אפוא, שרש"י פסק כרבי אליעזר ולא כחכמים.⁹

סוגיה נוספת בה מתבאר שראשונים נוספים סוברים כרש"י, היא סוגיית הגמרא במסכת חולין (יא ע"א) שם נאמר:

9. וכן הסיק משנה למלך (רמב"ם פרה אדומה א, א): "ובזה ניחא מה שהקשינו לרש"י דאמאי פירש בסוטה כר' אליעזר דעגלה בת שנתיים דאפשר דס"ל דהלכתא כר' אליעזר"

מנא הא מילתא דאמור רבנן זיל בתר רובא? מנלן? דכתיב: אחרי רבים להטות! רובא דאיתא קמן, כגון ט' חנויות וסנהדרין - לא קא מיבעיא לן, כי קא מיבעיא לן - רובא דליתיה קמן, כגון קטן וקטנה, מנלן?.. רבה בר רב שילא אמר: אתיא מפרה אדומה, דאמר רחמנא: ושחט... ושרף, מה שחיתתה כשהיא שלמה, אף שריפתה כשהיא שלמה, וליחוש דילמא טרפה היא! אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא

כלומר, הוראת התורה 'אחרי רבים להטות' עוסקת ברוב שנמצא בפנינו, כמו דייני הסנהדרין. הגמרא שואלת: מנין שכך הוא גם במקרה של רוב שאינו נמצא בפנינו? הגמרא מביאה מספר דוגמאות לכך שהכלל 'אחרי רבים להטות' נאמר גם במקרה שהרוב אינו בפנינו (לא ציטטתי למעלה את כל הדוגמאות האלו), אחת הדוגמאות היא פרה אדומה, שנשרפת כשהיא שלמה ואי אפשר לבדוק בתוכה אם היא טרפה. מכאן מוכיחה הגמרא שאנו סומכים על כך שרוב הבהמות אינן טרפות, ויש פה הליכה אחר הרוב, גם כשאנו בפנינו.

הראשונים מקשים על מסקנת הגמרא, שכן ייתכן שהסיבה לכך שאנו סומכים על כך שהפרה איננה טרפה היא מדין חזקה ולא מדין רוב.

א. תוספות (שם ד"ה אתיא מפרה) כותב: "ואם תאמר כיון דפרה בת שתי שנים, אם כן דילמא היינו משום דאוקמיה אחזקה שאינה טרפה למאן דאמר טרפה אינה חיה?" כלומר, אם הפרה נשרפת בשנתה השנייה, הרי יש חזקה שאיננה טריפה, שכן בהמה שהיא טריפה אינה חיה יותר משנה, ואם הפרה הגיעה לשנתה השנייה ולא מתה, הרי שלא הייתה טריפה, וממילא יש לה חזקה ואין צורך ב'רוב' כדי להכשירה.

ב. הרמב"ן (שם) כותב: "וליחוש דילמא טרפה היא - איכא למידק מכדי פרה בת שתי שנים היא כמו ששינו במסכת פרה וכיון שכן לעולם אימא לך אין הולכין אחר הרוב?". הרמב"ן כותב שמפורש במסכת פרה, שפרה בת שתי שנים. זו דעת רבי אליעזר, ויוצא אפוא שהרמב"ן סובר כמותו.

ג. הרשב"א (שם) כותב: "אתיא מפרה אדומה, וא"ת דילמא לאו משום דאזלינן בתר רובה הוא אלא טעמא דפרה משום דאזלינן בתר חזקה, דפרה בת שתיים וקימא לן דטרפה אינה חיה י"ב חדש והילכך אגלי מילתא דבשעה שנולדה כשרה הוה ואוקי פרה אחזקתה?"

ד. הרא"ש (שם א, טז) כותב: "[דף יא ע"א] מנא הא מילתא דאמור רבנן זיל בתר רובא רבה בר שילא אמר אתיא מפרה אדומה דאמר רחמנא ושחט ושרף מה שחיטה כשהיא שלימה אף שריפתה כשהיא שלימה וניחוש דילמא טריפה הוה אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא. ותימה כיון דפרה בת שתי שנים דילמא משום דאוקמה אחזקתה למאן דאמר טריפה אינה חיה. דכיון שעבר שנתה איגלאי מילתא שהיתה כשירה שעה אחת

אחר שנולדה וכל טריפות שאירע בה אח"כ אוקמה אחזקתה והשתא היא דנטרפה?".
דברים דומים כתב גם בתוספות רא"ש שם (ד"ה אתיא מפרה).

אלא שיש לברר: מנין שאכן ראשונים אלו סוברים שבהמה נהיית פרה כבר בשנתה השנייה, אולי הם כתבו את דבריהם רק בגלל שבשנה השנייה יש את החזקה, לאחר י"ב חודש שבהם הפרה חיה ולא מתה, אך באמת הם סוברים שהפרה כשרה לשרפה רק בשנתה השלישית?¹⁰
ומספר תשובות בדבר:

1. אם הם אכן חושבים שהפרה כשרה לשריפה רק בשנתה השלישית, הרי שהיו יכולים לכתוב זאת, וזה לא סותר את קושייתם, שאם הפרה לא מתה כבר למעלה משנתיים, והיא בשנתה השלישית, הרי שיש לה חזקה?! כלומר אין להם סיבה לכתוב דבר שאינו נכון מבחינתם רק בגלל הקושיה. לכן, העובדה שהם כתבו שנתיים ולא שלוש מלמדת על שיטתם ההלכתית ושפסקו כרבי אליעזר.

2. הגמרא מביאה את פרה אדומה כראיה שהולכים אחר הרוב, והיא מביאה את שלב שריפת הפרה כראיה! ועל זה כמובן דיברו הראשונים, על זמן שריפת הפרה, שנעשה בשנה השנייה ומעיד שהלכו לאו דווקא אחר הרוב אלא אולי על פי חזקה.

3. הרמב"ן מייחס את גיל הפרה לכתוב במסכת פרה, ומכאן שמתייחס ישירות לנידון במסכת פרה שהוא הגדרת גיל הפרה הכשרה לשריפה.

נמצא אפוא, שרוב הראשונים: רש"י, תוספות, רמב"ן, רשב"א והרא"ש חולקים על הרמב"ם, ואמנם הסמ"ג, המאירי והחינוך סוברים כרמב"ם, אך עדיין זו דעת מיעוט.

ח. דין פסיקת הלכה כרבי אליעזר בסדר טהרות

ראינו שראשונים רבים פוסקים כרבי אליעזר, אבל עלולה לעלות בעיה בפסיקה שכזו, מכלל פסיקה בדיני טהרות, ונדון בו כדי לפרוך את הקושיה.

נאמר במסכת נידה (ח ע"א):

ואמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כר' אליעזר! כי אמר שמואל, הלכה כר' אליעזר בד' - בסדר טהרות, אבל בשאר סדרים - איכא טובא.

בגמרא מבואר שבדין ארבע נשים שלא רואות דם (בתולה, מעוברת, מניקה וזקינה) לא פסקו הלכה כרבי אליעזר בחייו משום היותו שמותי. רש"י (שם ד"ה שמותי) פירש שהכוונה

10. כך כתב בשו"ת 'דברי שלום' (זינובר) יו"ד ח"א סי' ל"א בהתייחסו לדברי התוס', כשהוא כותב שמה שכתבו תוס' - שנתיים - הם לא דייקו בלשונם.

להיותו מנודה על ידי חבריו, כמבואר במעשה של תנורו של עכנאי, ואילו ר"ת ורשב"ם (תוס' שם, ד"ה שמותי) מבארים שהכוונה להיותו מבית שמאי. אולם לאחר פטירתו של רבי אליעזר, רבי יהושע החזיר את הדין ליושנו, כדעת רבי אליעזר, ונשים אלו דיין שעתן. דין זה הוא אחד מארבע הלכות בטהרות שהלכה כרבי אליעזר. הגמרא (שם) מביאה שלושה מקרים נוספים בהם הדין כרבי אליעזר, ולא נפרטם.

לכאורה, לפי דברים אלו לא ניתן לפסוק כרבי אליעזר בענייננו, שכן גיל הפרה אינו נמנה על ארבעת המקרים בהם הלכה כרבי אליעזר בסדר טהרות, כמבואר שם.

אלא, שמעיון בגמרא מתברר, שארבעת המקרים בטהרות בהם הלכה כרבי אליעזר, הם מקרים בהם דעתו היא דעת יחיד. אבל בנושא שלנו, גם רבי יוסי הגלילי וגם חכמים במשנה ב סוברים כרבי אליעזר, וזה לא דין שמסווג כשייך רק לרבי אליעזר, ולכן אף על פי שהוא בטהרות, ניתן לפסוק הלכה כמותו. וכן משמע שם עוד בגמרא, שרבי אלעזר בן פדת פסק כרבי אליעזר במיאון, וזאת מאחר ורבי אלעזר בן שמוע גם הוא סובר כמותו.

זאת ועוד, יש ראשונים (רש"י ותוס' כדלהלן) ואחרונים (שיירי קרבן על ירושלמי שבת לו ע"ב, ועוד) שסוברים, שרב חולק על שמואל, שכן הוא פוסק כרבי אליעזר במקרה נוסף מסדר טהרות, כך שברור שלא ניתן לומר שהוא מסכים עם שמואל שהלכה כרבי אליעזר בסדר טהרות רק ארבע פעמים, וכך נאמר בגמרא סוכה (יב ע"ב):

אמר רב יהודה אמר רב: סככה בחיצין זכרים - כשרה, בנקבות - פסולה. זכרים כשרה, פשיטא! - מהו דתימא: ניגזור זכרים אטו נקבות, קא משמע לן. (אמר מר) בנקבות פסולה, פשיטא! - מהו דתימא: בית קבול העשוי למלאות לא שמיא קבול, קמשמע לן.

הגמרא דנה בעשיית סכך לסוכה על ידי גוף העץ של חצים. כידוע, חץ עשוי מגוף עץ שאליו מחובר ראש מחודד ממתכת. יש חצים שמחוברים לראש על ידי שקע שיש בראש והם נכנסים אליו, ואלו חיצים זכרים, ויש כאלה שמחוברים על ידי שקע שאליו נכנס ראש החץ, והם נקראים נקבות. כלי שיש לו בית קיבול מקבל טומאה, ואסור לסכך בדבר שמקבל טומאה. היה מקום לחשוב שגוף החץ שיש בו בית קיבול איננו מקבל טומאה, כי אם הוא עשוי לצורך מילוי מסויים של משהו, אז דינו שונה. רב בא להגיד כאן שהוא אכן מקבל טומאה ופסול לסכך.

השאלה האם בית קיבול מלא נחשב בית קיבול או לא תלויה במחלוקת רבי אליעזר וחכמים שמופיעה בסנהדרין (סח ע"א):

והתניא: כשחלה רבי אליעזר נכנסו רבי עקיבא וחביריו לבקרו... אמרו לו: הכדור והאמוס והקמיע וצרור המרגליות ומשקולת קטנה מהו? אמר להן: הן

טמאין וטהרתן במה שהן. מנעל שעל גבי האמוס מהו? - אמר להן: הוא טהור. ויצאה נשמתו בטהרה. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: הותר הנדר, הותר הנדר!

כדור, אימוס, קמיע וכו' הם כלי עור שבית קיבולם מלא (עיין שם ברש"י שמסביר כל פרט שהובא בגמרא), והחכמים שנכנסו לבקר את רבי אליעזר שואלים אותו האם הוא עדיין עומד בדעתו (לפי רש"י) ומטמא את אותם כלי עור שיש בהם מילוי קבוע? ורבי אליעזר עונה שאכן, הם טמאים, וכך כתב רש"י בביאור השאלה:

מהו - לפי שנחלקו באלו ר' אליעזר וחכמים בסדר טהרות (כלים פרק כ"ג) וחכמים אומרים אינן מקבלין טומאה, לפי שכלי עור אין מקבל טומאה אלא אם כן יש לו בית קיבול דהא איתקש לשק, והני הואיל וקבולין נעשית למלאותן מלוי בתוכו עולמית לא שמיה קבול, ור' אליעזר אומר מקבל טומאה, דבית קיבול העשוי למלאות שמיה קבול

נמצא שרב סובר כרבי אליעזר, שבית קיבול העשוי להתמלאות נקרא בית קיבול והכלי טמא.

גם תוספות בסוכה (שם, ד"ה מהו דתימא) מבין שמפשט דברי רב יוצא שהוא פוסק כרבי אליעזר. הוא אמנם מתקשה כיצד ניתן לפסוק כרבי אליעזר שהוא שמותי, וכדי לתרץ קושיה זו הוא מעמיד בדוחק, כדבריו, שגם חכמים סוברים כרב, שחיצים נקבות פסולות, כי לפעמים מוציאים את החץ מהעץ כך שיש לו בית קיבול לכולי עלמא. זה תירוץ דחוק, כי בחלק מהדוגמאות ששאלו החכמים את רבי אליעזר במסכת סנהדרין כאמור לעיל, מדובר בכלים שמידי פעם מוציאים מהם את המילוי, כגון קמיע, צרור מרגליות ומשקולת קטנה, ואעפ"כ חכמים מטהרים כלים אלו מתוך הבנה שבית הקיבול בטל.

בדין החיצים הרמב"ם פוסק כרב, וזו לשונו (שופר וסוכה ולולב ה, ה): "סיככה בחצים בזכרים כשרה בנקבות פסולה אף על פי שהוא עשוי להתמלאות בברזל בית קיבול הוא ומקבל טומאה ככל כלי קיבול".¹¹

נמצא, הלכה למעשה, שיש יותר מארבעה מקרים בהם הלכה כרבי אליעזר בסדר טהרות, וזה במקרה שהוא דעת יחיד. לעומת זאת, במקרה שבו אנו דנים רבי אליעזר אינו יחיד מבין התנאים המכשיר פרה בגיל שנתיים, וכך אכן סוברים רוב הראשונים, ועל כן יש לענ"ד לפסוק הלכה כמותו.

11. אמנם בהלכות כלים פ"ב ה"ג משתמע שפסק כחכמים, שבית קיבול העשוי להתמלאות אינו בית קיבול, ורבים מהאחרונים עמדו על סתירה זו בדבריו, וניסו ליישבה, ואכמ"ל.

ט. 'השתנו הטבעים' – כל הפרות יולדות היום בשנתן השנייה

המשנה בבכורות דנה בזמן בו פרה יולדת, מה שמגדיר אותה כפרה ולא כעגלה, וזו לשונה (ג, א):

הלוקח בהמה מן הנכרי ואין ידוע אם בכרה ואם לא בכרה רבי ישמעאל אומר
עז בת שנתה ודאי לכהן מכאן ואילך ספק רחל בת שתיים ודאי לכהן מכאן ואילך
ספק פרה וחמור בנות שלש ודאי לכהן מכאן ואילך ספק.

כלומר, מי שקונה בהמה מגוי נתקל בספק כיוון שאינו יודע האם בהמה זו ילדה בעבר או לא, וממילא אינו יודע האם הוולד הראשון שנוולד אצלו הוא בכור שיש לתנו לכהן או שלא.

על כך אומרת המשנה, שמי שקנה פרה בת שלוש צריך לתת אותה בוודאות לכהן כי בגיל זה ברור שעדיין לא ילדה, אך לאחר מכן זהו ספק.

לכאורה דעת הסתם משנה היא כדעת חכמים החולקים על רבי אליעזר, שכן לדעת המשנה הפרה יולדת, ונקראת מבוגרת, דווקא בשנתה השלישית ולא לפני כן.

אלא, שתוספות מקשים על מציאות זו, וזו לשונם (עבודה זרה כד ע"ב):

פרה וחמור בת שלש שנים ודאי לכהן - פי' דקודם שלש ודאי לא ילדה ויש
לתמוה דהא מעשה בכל יום דפרה בת שתי שנים יולדת וי"ל דודאי עתה נשתנה
העת מכמו שהיה בדורות הראשונים כמו בעינוניתא דורדא דאמרי' פרק אלו
טרפות (חולין דף מז. ושם) כל חיויא ברייתא הכי אית להו אלמא גוייתא לית
להו ועתה היא בכל הבהמות שלנו.

נמצא אפוא לפי התוספות, שכיום פרות יולדות כבר בשנתן השנייה וממילא מי שקונה מגוי פרה בגיל שנתיים, הרי שכבר מאז יש ספק האם הולד שיוולד אצלו הינו בכור או לא. וכן כתב בתפארת ישראל (משנה שם אות ד).

ואכן, שאלתי שני מגדלי בקר מומחים, האם פרה יכולה להתעבר כבר לאחר 12 חודש, בתחילת השנה השנייה לחייה, ושניהם אמרו לי שכל זני הפרות בעולם, ללא יוצא מן הכלל, יכולות להתעבר בגיל זה, וממילא ללדת בתוך השנה השנייה.

לאור דברים אלו ניתן להבין את מחלוקת חכמים ורבי אליעזר, שכן בתקופת חז"ל טבע הפרות היה שונה מהיום, ויש כאלו שילדו בגיל שנתיים אך אחרות ילדו רק בגיל שלוש, וזו הסיבה שהביאה את חכמים במשנה א' להחמיר ולחלוק על רבי אליעזר ולנטות מפסוק מפורש בתורה שעגל הוא בן שנה וממילא פר ופרה הם בני שנתיים. אך כיום, כשטבע הפרות השתנה, וכולן ללא יוצא מן הכלל יולדות בשנת חייהן השנייה, הרי שאין שום סיבה שלא להגדירן כפרה כבר בשנה זו, ולהגדירן כעגלה, ילדה. התורה לעולם מתייחסת למציאות

הקיימת, וכשהיא מבקשת להביא פרה בוגרת, זה מתוך התבוננות במציאות, ורק על גבי זה מתקיימות דרשות הפסוקים.

נמצא, לאור זאת, שגם חכמים יודו שכיום עגלה היא בת שנה ופרה בת שתיים.¹²

ואכן מצינו בפוסקים שהתייחסו לנושא של שנוי הטבעים במספר עניינים בהלכה בין לקולא ובין לחומרא, כגון השדי חמד (קונטרס הכללים מערכת הרי"ש כלל נ"ד) שהביא שם שהטבעים השתנו, ודן בשאלה האם מותר היום להשתמש ברפואות שהובאו בחז"ל, והביא את טעם האוסרים להשתמש בתרופות אלה, משום שיש חשש שאם לא יעלה יפה ביד המשתמשים בהם (בגלל שינוי הטבעים), הם ילעיגו וילגלו על דברי חז"ל.

וכן מה שכתב הבית יוסף (סי' של"א) על דברי הגמ' שמרחיצין את הקטן, ואם חל שלישי למילה בשבת - מותר אפי' ע"י ישראל, וכתב הבית יוסף: "מיהו הנ"מ לדידהו אבל לדידן דבר ידוע דאינו מסוכן הלכך דינו כדין גדול", כלומר בגלל שינוי הטבע הרי שכיום אין סכנה אם לא ירחצו את התינוק וממילא אסור לרוחצו במים חמים ע"י ישראל ולחלל את השבת. אמנם, הדרכי משה השיג עליו: "איני מבין דבריו, דמה בין זמנינו לזמנם בדבר סכנה?!" אך ברור שאם דעתו היתה שאכן הטבע השתנה ואין סכנה אזי אין להקל.

לאור זאת, נראה לי לומר שמה שכתב הרמב"ם בהלכות פרה אדומה שגיל הפרה הוא דווקא שלוש, הרי שדיבר באופן כללי וכדעת חכמים במשנה א', כשזה לפי טבע הפרות שהיו בזמן המשנה, אך לא שיקלל והשווה זאת למציאות המעשית כיום, וכיום גם הוא יודה

12. **הערת עורך (א.ק.):** אמנם באופן כללי התורה מתייחסת למציאות הטבעית, אך הטענה שיש קשר בין בגרות הפרה המציאותית לבין גיל הפרה הנדרש לקרבן, עגלה ערופה או פרה אדומה צריכה עיון, שהרי כל בניין גילאי הפרה בתורה נסמך על פסוקים שחלק גדול מהם מפרט במספר את גיל הפרה הנדרש, והתורה מעולם לא דיברה על קריטריונים מציאותיים בבגרותה המינית של הפרה (בשונה מדיני בגרות של אדם, שם נאמרו בתורה מושגים כלליים שאין בהם מספר מדויק, מה שמלמד שצריך להעריך את הבגרות בהתאם לביווגיה שלו). לשיטת מחבר המאמר, עגלה ערופה בימינו צריכה להיות בת שנה, והרי זה סותר במפורש את דרך מדרש ההלכה שם, שנלמד ש'עגלת בקר' זה שנתיים, כי כתובות כאן שתי מילים, וכל מילה מבטאת שנה. אין קשר בין ספירת מילים ובין הערכת מציאות בבגרות הפרה. גם הלימוד שמשחק על הפער שבין 'עגלה' לבין 'בקר', ולומד שיש קטגוריית ביניים בגיל הפרה, לא מתייחס ליכולת להמליט. הלימוד הזה אומר שאכן, עגלה קטנה לא ממליטה, ובקר בוגר כן, אך לא מפורש אם קטגוריית הביניים מסוגלת להמליט או לא. כך גם בלימודו של ר' יוסי הגלילי מהפסוק 'ופר בן בקר שני תיקח לחטאת' (במדבר ח, ח), שלומד מהמילה 'שני' שגיל הפר שנתיים, ויש כאן מספר מדויק ללא קשר לבגרות הפר. כך גם בשאר הלימודים - תמיד זה נסמך על מספר, או על מספרים שנאמרו בפסוקים אחרים והתיאור בשניהם דומה, ולעולם לא על הערכת מציאות.

כל זה כמובן לא מיתר את הדיון ביכולת הפרה להמליט לענין קדושת בכור של הוולד שלה, כי זה קשור באמת לספק המציאותי האם המליטה כבר.

שכיוון שעגלה מתחילה ללדת כבר בשנתה השנייה הרי שהיא מוגדרת בשנתה השנייה כפרה, וכשרה גם למצוות פרה אדומה.

י. סיכום

במאמר זה הוכחנו שרבי אליעזר אינו התנא היחיד שמכשיר פרה בת שנתיים למצוות פרה אדומה, וגם רבי יוסי הגלילי וחכמים שבמשנה ב' סוברים כמותו. כמו כן הראינו שזו גם דעת רוב הראשונים, שחולקים על הרמב"ם, ומכשירים פרה כבר בשנתה השנייה.

עוד ביררנו שייתכן שכיום, גם חכמים יודו שעם השתנות הטבעים והעובדה שכל זני הפרות בעולם מתעברות ויולדות כבר בשנתן השנייה, הרי שפרה אדומה בשנתה השנייה איננה עגלה אלא פרה הכשרה לשריפת והכנת אפר למי חטאת.

לאור דברים אלו נראה לי שנכון לפסוק להלכה שפרה כשרה כבר בשנת חייה השנייה, ומיד בתחילת שנה זו יש לשוחטה ולשרוף אותה בהר הזיתים ולא לחכות, מחשש שתיפסל.

